

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA TANQIDIY VA MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK OMILLARI

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi ta'labasi

Xayitboyeva Rayxona Saydirahmon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy hamda amaliy masalalari yoritilgan. Boshlang'ich ta'lim bosqichida mantiqiy topsiriqlar, boshqotirmalar va grafik organizatorlardan (klaster, Venn diagrammasi, konseptual jadvallar) foydalanishning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rni asoslab berilgan. Shuningdek, xususiy maktablarda darsdan tashqari mashg'ulotlarda raqamli texnologiyalar, ko'rgazmali tarqatma materiallar hamda xalqaro olimpiadalarga tayyorgarlik topsiriqlaridan foydalanish bo'yicha shaxsiy pedagogik tajribalar umumlashtirilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, mantiqiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, grafik organizatorlar, mantiqiy masalalar, xalqaro olimpiadalar, interfaol usullar, amaliy tajriba.

Аннотация: В данной статье освещаются теоретические и практические аспекты формирования навыков логического и критического мышления у учащихся начальных классов. Обоснована роль использования логических задач, головоломок и графических организаторов (кластер, диаграмма Венна, концептуальные таблицы) в повышении эффективности обучения. Также обобщен личный педагогический опыт использования цифровых технологий, наглядных раздаточных материалов и заданий по подготовке к международным олимпиадам во внеурочной деятельности в частной школе.

Ключевые слова: Начальное образование, логическое мышление, критическое мышление, графические организаторы, логические задачи, международные олимпиады, интерактивные методы, практический опыт.

Abstract: This article highlights the theoretical and practical aspects of developing logical and critical thinking skills in primary school students. The role of using logical tasks, puzzles, and graphic organizers (clusters, Venn diagrams, conceptual tables) in improving educational efficiency is substantiated. Furthermore, personal pedagogical experience in using digital technologies, visual handouts, and tasks for international olympiad preparation in extracurricular activities at a private school is summarized.

Keywords: Primary education, logical thinking, critical thinking, graphic organizers, logical tasks, international olympiads, interactive methods, practical experience.

Kirish

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning ahamiyati

Tanqidiy fikrlash — bu shaxsning axborotni shunchaki qabul qilmay, uni tahlil qilish, baholash, taqqoslash va to'g'ri xulosalar chiqarish ko'nikmasidir. Bu jarayonning bosh maqsadi o'quvchida mustaqil va erkin fikrlashni shakllantirishdan iborat. Ushbu ko'nikmani aynan boshlang'ich ta'lim bosqichidan rivojlantirish bolaning kelajakdagi

intellektual va ijtimoiy muvaffaqiyati uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Dars jarayonida tanqidiy fikrlashni yo'lga qo'yish ta'lim samaradorligini sezilarli topishni o'rganadilar. Muhimi, bu yondashuv faqat mantiqiy tafakkurni emas, balki bolaning ijodiy salohiyati va axloqiy qarashlarini ham boyitadi. Shu sababli o'qituvchilar darslarda interfaol usullar, muammoli vaziyatli topsiriqlar va zamonaviy metodikadan unumli foydalanishlari zarur. Amaliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tanqidiy fikrlashni shakllantirish o'quvchilarda mustaqil qaror qabul

qilish, o'z nuqtai nazarini asoslab berish va boshqalar fikrini hurmat qilish ko'nikmasini qaror toptiradi.

Ayniqsa, badiiy matnlar hamda topshiriqlar ustida ishlash jarayonida qahramonlarning xatti-harakatlarini baholash, mantiqiy savollar berish o'quvchida tahliliy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Dars jarayonida bunday yondashuv yo'lga qo'yilsa, ta'lim samaradorligi ortadi: o'quvchi bilimlarni faqat yodlamay, har xil manbalarni solishtirish va muammoli vaziyatlarga mantiqiy yechim topish ko'nikmasiga ega bo'ladi. Shu sababli o'qituvchilar darsda tayyor axborot berishdan qochib, o'quvchini izlanishga, o'z nuqtai nazarini erkin bayon etishga hamda boshqalarning fikrini hurmat qilishga o'rgatuvchi muhitni yaratishlari zarur.

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarga faqat tayyor bilimlarni berish emas, balki ularni mustaqil fikrlashga, voqea-hodisalarni tahlil qilishga va to'g'ri xulosalar chiqarishga o'rgatishdan iboratdir. Boshlang'ich sinf yoshi bolalarda mantiqiy va tanqidiy fikrlash poydevori qo'yiladigan eng mas'uliyatli davr hisoblanadi. Bu davrda o'quvchilarning ko'rgazmali-obrazli fikrlashi bosqichmabosqich so'z-mantiqiy fikrlash darajasiga o'tadi.

O'quvchida tanqidiy fikrlashni shakllantirish uning har bir axborotga ma'lumot sifatida emas, balki tahlil obyekti sifatida qarashiga yordam beradi. Mantiqiy fikrlash esa fikrlar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqliklarini ko'ra bilish ko'nikmasini rivojlantiradi. Asosiy qism: darsda va darsdan tashqari jarayonda qo'llaniladigan amaliy metodlar Boshlang'ich sinf darslarida hamda darsdan tashqari to'g'arak mashg'ulotlarida mantiqiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda quyidagi metodik yo'nalishlar yuqori natija beradi:

1. Mantiqiy masalalar va matnli topsiriqlar.

Mantiqiy masalalar o'quvchilarning diqqatini jamlashga va fikrlash zanjirini to'g'ri qurishga o'rgatadi. Oddiy hisob-kitobga asoslangan misollardan farqli o'laroq, mantiqiy masalalarda vaziyatni har tomonlama tahlil qilish va ortiqcha

ma'lumotlarni saralash talab etiladi. Taqqoslash va moslashtirishga oid topsiriqlar o'quvchida mantiqiy deduktiv va induktiv xulosalar chiqarish imkonini kengaytiradi.

2. Boshqotirmalar, rebuslar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish (Amaliy tajriba).

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar uchun o'yin va ko'rgazmalilik – faoliyatning eng samarali shaklidir.

Maktab amaliyoti jarayonida (xususan, nodavlat ta'lim muassasalarida darsdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etishda) zamonaviy texnologiyalar va rangli kserokopiya materiallaridan foydalanish yuqori natija berishi kuzatildi.

O'quvchilar uchun maxsus tayyorlangan mantiqiy maza (labirint)lar, rasmlı rebuslar, Sudoku (4x4, 6x6) hamda shaklli boshqotirmalar ularning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi.

Interfaol va ko'rgazmali topsiriqlar bolalardagi fazoviy tasavvurni rivojlantirib, qaror qabul qilishda qoidalarga amal qilish intizomini shakllantiradi.

3. Xalqaro olimpiada topsiriqlari va tanqidiy fikrlash.

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkazilayotgan xalqaro olimpiadalarda (masalan, matematika va tanqidiy fikrlash – *Critical Thinking* yo'nalishidagi musobaqalarda) standart bo'lmagan, mantiqiy va ijodiy yondashuvni talab qiluvchi savollar keng o'rin olmoqda. Darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarni bunday xalqaro olimpiada savollari va mantiqiy testlar bilan ishlashga o'rgatish ularning dunyoqarashini kengaytiradi, nostandart vaziyatlarda to'g'ri yechim topish va o'z fikrini asoslash ko'nikmasini charxlaydi.

4. Grafik organizatorlar bilan ishlash.

Grafik organizatorlar – bu ma'lumotlarni ko'rgazmali shaklda tartibga solish vositasi hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun mavhum tushunchalarni eslab qolish qiyin, lekin grafik ko'rinishdagi chizmalar ularga g'oyalar o'rtasidagi bog'liqlikni yaqqol ko'rsatadi.

Klaster: Mavzuni qismlarga bo'lish va asosiy tushunchalarni aniqlashga yordam beradi.

Venn diagrammasi: Ikki yoki undan ortiq tushunchalarning o'xshash va farqli jihatlarini solishtirish uchun qulaydir.

«Bilaman — Bilishni xohlayman — Bilib oldim» jadvali: O'quvchida o'z bilimini baholash va tanqidiy yondashish ko'nikmasini tarbiyalaydi.

Xulosa

Boshlang'ich sinflarda mantiqiy topsiriqlar, boshqotirmalar, grafik organizatorlar hamda xalqaro olimpiadalarga tayyorlovchi mantiqiy masalalardan dars va darsdan jarayonlarda tizimli foydalanish ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'taradi. Amaliyot ko'rsatishicha, zamonaviy texnologiyalar va ko'rgazmali tarqatma materiallar vositasida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini faollashtiradi, ularni mantiqiy va tanqidiy tahlil qilishga o'rgatadi.

Eng muhimi, bunday interfaol va muammoli yondashuv o'quvchilarda nafaqat bilim olishga bo'lgan qiziqishni orttiradi, balki ularda qiyin vaziyatlarda ham to'g'ri va mustaqil qaror qabul qilish, o'z nuqtai nazarini erkin va asosli bayon etish ko'nikmalarini shakllantiradi. Demak, boshlang'ich ta'limda tanqidiy fikrlashni maqsadli va doimiy rivojlantirib borish kelajakda intellektual salohiyatli, ijtimoiy faol hamda ruhan erkin shaxsni tarbiyalashning eng samarali va ustuvor omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mavlonova R., Vohidova N., Rahmonqulova N. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 384 b.
2. To'xtaxo'jayeva M.H. Pedagogika. — Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1990. — 400 b.
3. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. — Toshkent: Iste'dod, 2008. — 180 b.
4. Ziyemuhamedov B. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Tib-kitob, 2011. — 192 b.

5. Nishonova Z.T. Mustaqil fikrlashni shakllantirishning psixologik asoslari. — Toshkent: Fan, 2008. — 144 b.
6. Bikbayeva N.U. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. — Toshkent: O'qituvchi, 2007. — 256 b.
7. Matnazarova K.O. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. — Tashkent, 2021.
8. Nurmatova M. *Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning pedagogik xususiyatlari // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali.*